

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών
Σπουδών**

Τμήμα Νομικής

Τίτλος εργασίας : « Συνδικαλιστική ελευθερία »

Επιμέλεια : Ευγενία Καμπούκου

A.M. : 1340200400143

Τηλ. : 6973482233

Μάθημα : Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα

Διδάσκων καθηγητής : Ανδρέας Δημητρόπουλος

Ακαδημαϊκό έτος : 2005-2006

Αθήνα, Μάιος 2006

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	3
A. Έννοια συνδικαλιστικής ελευθερίας	3
1. Νομοθετική κατοχύρωση.....	3
2. Περιεχόμενο συνδικαλιστικού δικαιώματος.....	4
3. Διαστάσεις συνδικαλιστικού δικαιώματος.....	4
3α. Αμυντική διάσταση	4
3β. Προστατευτική διάσταση.....	6
3γ. Διεκδικητική διάσταση	6
B. Περιεχόμενο συνδικαλιστικής ελευθερίας.....	7
1. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα	7
1α. Θετική συνδικαλιστική ελευθερία	7
1β. Αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία	8
2. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως συλλογικό δικαίωμα	8
2α. Δικαίωμα υποστάσεως και οργανωτικής αυτονομίας	8
2β. Συνδικαλιστική δράση – Συλλογική αυτονομία - Απεργία	9
3. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως θεσμική εγγύηση.....	10
3α. Ελεύθερος συνδικαλισμός.....	10
Γ. Φορείς & αποδέκτες	11
Δ. Οριοθέτηση & Περιορισμοί της συνδικαλιστικής ελευθερίας	12
1. Οριοθέτηση.....	12
2. Περιορισμοί.....	15
E. Συλλογική αυτονομία	16
1. Έννοια	16
2. Φορείς	16
3. Ειδικότερα το άρθρο 22 παρ. 2 Σ.....	17
4. Συλλογικές διαπραγματεύσεις	18
5. Συλλογικές συμβάσεις εργασίας	18
6. Διαιτησία	19
ΣΤ. Δικαίωμα απεργίας	20
1. Έννοια απεργίας	20
2. Φορείς του δικαιώματος της απεργίας.....	21
3. Συνέπειες απεργίας	21
4. Απαγόρευση της απεργίας	22
5. Περιορισμοί του δικαιώματος της απεργίας.....	22
Z. Ανταπεργία.....	24
1. Έννοια & φορείς.....	24
2. Απαγόρευση ή κατοχύρωση της ανταπεργίας ;	24
3. Όρια άσκησης του δικαιώματος της ανταπεργίας.....	25
4. Συνέπειες	25
Βασικά συμπεράσματα - Περίληψη	26
Basic conclusions – Summary	27
Βιβλιογραφία	29
1. Βιβλία	29
2. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις	29
Νομολογία	30
α. Ανάλυση νομολογίας	31

Εισαγωγή

Θέμα της εργασίας που ακολουθεί αποτελεί η συνταγματικά κατοχυρωμένη συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23 Σ.). Αντικείμενο της μελέτης θα αποτελέσει η ανάλυση της έννοιας και του περιεχομένου της συνδικαλιστικής ελευθερίας. Θα αναζητηθούν οι φορείς του συνδικαλιστικού δικαιώματος και θα αναφερθούν οι διαστάσεις του. Στη συνέχεια, θα πραγματοποιηθεί οριοθέτηση και περιορισμός του περιεχομένου της συνδικαλιστικής ελευθερίας. Θα εξετασθούν, επιπροσθέτως, τα δικαιώματα της συλλογικής αυτονομίας και της απεργίας ως κυριότερες μορφές συνδικαλιστικής δράσης. Σε τελευταίο επίπεδο, θα γίνει αναφορά στο δικαίωμα της ανταπεργίας των εργοδοτών, μια και το θέμα αυτό έχει προκαλέσει προβληματισμό στη θεωρία και στη νομολογία.

A. Έννοια συνδικαλιστικής ελευθερίας

1. Νομοθετική κατοχύρωση

Το ισχύον ελληνικό Σύνταγμα στο άρθρο 23 παρ. 1 κατοχυρώνει και προστατεύει τη συνδικαλιστική ελευθερία. Συγκεκριμένα διακηρύσσει την υποχρέωση του κράτους να διασφαλίζει την ελεύθερη και ανεμπόδιστη άσκησή της καθώς και των συναφών μ'αυτή δικαιωμάτων. Η προστασία αυτή είναι απόλυτη, γεγονός που συνεπάγεται την ακώλυτη άσκηση της συνδικαλιστικής ελευθερίας απέναντι σε οποιαδήποτε προσβολή είτε τη διαπράττει το ίδιο το κράτος είτε οποιοσδήποτε ιδιώτης τρίτος.

Παραδοσιακά η συνδικαλιστική ελευθερία στεγαζόταν στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12 Σ.), αφού τα παλαιότερα του 1975 ελληνικά Συντάγματα δεν περιείχαν ρητή και ειδική

κατοχύρωσή της. Η συνδικαλιστική ελευθερία θεμελιώνεται ,όπως αναφέρθηκε στο άρθρο 23 του Συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 22 παρ. 2 ενώ διέπεται και από το νόμο 1264/1982. Κατοχυρώνεται επίσης σε διεθνείς συμβάσεις τις οποίες, ως επί το πλείστον, επικύρωσε η χώρα μας. Τέλος, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η συνδικαλιστική ελευθερία διακηρύσσεται από τον Κοινωνικό Χάρτη της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1989 (άρθρα 11 επ.), ενώ το σχέδιο του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνει τις συνδικαλιστικές οργανώσεις (άρθρο 12 παρ. 1) και το δικαίωμα διαπραγματεύσεων και συλλογικής δράσης, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας (άρθρο 28).

2. Περιεχόμενο συνδικαλιστικού δικαιώματος

Σε ό, τι αφορά το περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας, αυτή περιλαμβάνει μια δέσμη δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στην έννοια του συνδικαλιστικού δικαιώματος εντάσσεται τόσο το δικαίωμα του ατόμου μεμονωμένα (ατομικό δικαίωμα) όσο και της συνδικαλιστικής οργάνωσης (συλλογικό δικαίωμα) για ελεύθερη συνδικαλιστική δράση. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ατομικό δικαίωμα του συνδικαλιζέσθαι έχει δύο όψεις, τη θετική και την αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία. Επιπρόσθετα προσλαμβάνει και στοιχεία θεσμικής εγγύησης, καθότι εγγυάται τον ελεύθερο συνδικαλισμό.

3. Διαστάσεις συνδικαλιστικού δικαιώματος

Η συνδικαλιστική ελευθερία αποτελεί θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα με αποτέλεσμα το περιεχόμενό της να προσλαμβάνει τις εξής τρεις διαστάσεις:

3α. Αμυντική διάσταση

Το αμυντικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων περιέχει την αξίωση αποχής από κάθε επιθετική ενέργεια είτε αυτή εκδηλώνεται με ενέργεια είτε με παράλειψη. Πρόκειται για

δικαιώματα απόλυτα. Στα αμυντικά δικαιώματα αντιστοιχεί η υποχρέωση κάθε φορέα τόσο της κρατικής όσο και της ιδιωτικής εξουσίας να μην προσβάλλει την άσκηση αυτών των δικαιωμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, το αμυντικό περιεχόμενο του συνδικαλιστικού δικαιώματος αφορά στην προστασία τόσο της συνδικαλιστικής οργάνωσης όσο και του ατόμου ως μέλους της από επεμβάσεις προερχόμενες από το κράτος και ιδιαίτερα από την εργοδοτική πλευρά.

Το Σύνταγμα, εξάλλου, στο άρθρο 23 παρ.1 αλλά και ειδικότερα ο ν.1264/82 στο άρθρο 14 προβλέπουν ρητά την υποχρέωση του κράτους και των οργάνων του να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση και την ανεμπόδιστη άσκηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος.

Έτσι, λοιπόν, απαγορεύεται όρος που εξαρτά την απασχόληση εργαζομένου από την εγγραφή του ή την αποχώρησή του από συνδικαλιστική οργάνωση ή όρος που ζημιώνει κατά κάποιον τρόπο τον εργαζόμενο (άρθρο 1 της Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας 98/1949)¹. Κατ' επέκταση προσβάλλει το αμυντικό περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας η απαίτηση του εργοδότη να μην συμμετέχουν οι εργαζόμενοι σε συνδικαλιστικές οργανώσεις. Επιπρόσθετα, επιθετική και προσβλητική του αμυντικού περιεχομένου ενέργεια θεωρείται η απόλυση συνδικαλιστικών στελεχών ή άλλων εργαζομένων επειδή ανέπτυξαν νόμιμη συνδικαλιστική δράση². Ο ν.1264/82 αναφέρει, άλλωστε, περιοριστικά τους λόγους για τους οποίους επιτρέπεται η απόλυση των συνδικαλιστικών στελεχών. Κατά συνέπεια, δεν επιτρέπεται στους εργοδότες να προβαίνουν σε διακρίσεις και διαφοροποιήσεις των εργαζομένων σχετικά με το μισθό τους, τα επιδόματα ή άλλες παροχές λόγω της συνδικαλιστικής τους δράσης.

---

¹ Η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας 98 κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.4205/61

² Α.Π. (Τμ. Β') 904/1992, ΕΕΡΓΔ/1994

Απαγορεύεται, ακόμα, στους εργοδότες να ενισχύουν οικονομικά τη συνδικαλιστική οργάνωση, να παρεμποδίζουν την αυτόνομη εσωτερική λειτουργία της και, κατά συνέπεια, παράνομη είναι η παρεμπόδιση ίδρυσης συνδικαλιστικής οργάνωσης.

3β. Προστατευτική διάσταση

Το προστατευτικό περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων συνίσταται στην αξίωση παροχής βοήθειας προς τον αμυνόμενο για την απόκρουση της απειλούμενης προσβολής του εκάστοτε δικαιώματος ή για την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη εξαιτίας της προσβολής. Η εν λόγω αξίωση για προστασία στρέφεται αποκλειστικά προς το κράτος και κατά συνέπεια, διακρίνεται για τη σχετικότητά της.

Ειδικότερα, το Σύνταγμα υποχρεώνει την ιδιωτική εξουσία να σέβεται και να μην παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα, όχι όμως και να τα προστατεύει.

Όσον αφορά το συνδικαλιστικό δικαίωμα, το κράτος υποχρεούται να σέβεται και να προστατεύει τη συνδικαλιστική ελευθερία, καθώς και να εξασφαλίζει την ανεμπόδιστη άσκησή της και των μερικότερων δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν. Το βαραίνει, ακόμα, η υποχρέωση προστασίας των εργαζομένων από αυθαίρετες ενέργειες των εργοδοτών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σε περίπτωση που οι τελευταίοι προβούν σε τέτοιες ενέργειες, η ελληνική νομοθεσία τους επιφυλάσσει, πέραν των αστικών, και ποινικές κυρώσεις.

3γ. Διεκδικητική διάσταση

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων περιέχει την αξίωση για διαφύλαξη από κινδύνους, οι οποίοι δεν προέρχονται από ενέργειες των ανθρώπων. Αντικείμενο, με άλλα λόγια, της αξίωσης είναι η βελτίωση της θέσης του ανθρώπου μέσω της διαφύλαξής του από κάθε φύσεως κοινωνικοοικονομικά εμπόδια.

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο μπορεί να διακριθεί σε εξασφαλιστικό και διεκδικητικό. Το Σύνταγμα, εντούτοις, αναγνωρίζει μόνο την αρχή της διεκδίκησης.

Η αρχή της εξασφάλισης αφορά στην εξασφάλιση των μέσων που είναι απαραίτητα για την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αναφορικά με τη συνδικαλιστική ελευθερία, το κράτος έχει την υποχρέωση να μεριμνά για τη διασφάλιση της ανεμπόδιστης άσκησης της. Ο συνδικαλισμός εξασφαλίζεται με την κατοχύρωση των μέσων συλλογικής δράσης, δηλ. μέσω των ελεύθερων διαπραγματεύσεων και των απεργιακών αγώνων.

Το Σύνταγμα αναγνωρίζει, όπως προαναφέρθηκε, τη διεκδικητική διάσταση του συνδικαλιστικού δικαιώματος, η οποία και συνεπάγεται την αξίωση διεκδίκησης του εξασφαλιστικού περιεχομένου. Το διεκδικητικό περιεχόμενο συνίσταται ακριβώς στην αξίωση προς το κράτος να εξασφαλίζει τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να διεξάγεται ελεύθερα η συλλογική συνδικαλιστική δράση.

B. Περιεχόμενο συνδικαλιστικής ελευθερίας

1. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα

1α. Θετική συνδικαλιστική ελευθερία

Η θετική συνδικαλιστική ελευθερία περιέχει το δικαίωμα των ατόμων να ιδρύουν επαγγελματικές οργανώσεις κατά τους όρους του νόμου, καθώς επίσης, να προσχωρούν και να συμμετέχουν σε υφιστάμενες οργανώσεις. Επιπρόσθετα, απορρέει το δικαίωμα του μέλους να παραμείνει μέλος υπό την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζει τους νόμους ή το καταστατικό και να μη μπορεί να αποβληθεί χωρίς την προηγούμενη τήρηση δημοκρατικών διαδικασιών.

Η ελευθερία των ατόμων να προβαίνουν στην ίδρυση συνδικαλιστικών οργανώσεων είναι συνυφασμένη με την αρχή της πολλαπλότητας αλλά και της ίσης μεταχείρισής τους. Παράλληλα, όμως, η αρχή της πολλαπλότητας σχετικοποιείται με όριο τον κίνδυνο συγχύσεως και καταχρήσεως του δικαιώματος ίδρυσης δεύτερου σωματείου, όταν αυτό έχει παρεμφερή σκοπό με ήδη υπάρχον. (άρθρα 25 παρ. 3 Σ και 281 Α.Κ.)

1β. Αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία

Από την άλλη πλευρά το άρθρο 23 παρ. 1 Σ πρέπει να θεωρηθεί ότι κατοχυρώνει και την αρνητική συνδικαλιστική ελευθερία, η οποία αναφέρεται στο δικαίωμα του ατόμου να απέχει από τη συνδικαλιστική δράση μέσω της μη συμμετοχής του ή της αποχώρησής του από συνδικαλιστική οργάνωση. Αυτή η ατομική ελευθερία βρίσκεται, επιπλέον, έρεισμα στο άρθρο 12 Σ. σε συνδυασμό με το άρθρο 5 παρ. 1 Σ., που προστατεύει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Κατ'επέκταση απαγορεύεται ο αναγκαστικός συνδικαλισμός είτε άμεσος είτε έμμεσος και κάθε μέτρο από το κράτος, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και τους εργοδότες, που πρακτικά θα εξανάγκαζε τους μη συνδικαλισμένους να προσχωρήσουν σε επαγγελματική οργάνωση.

2. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως συλλογικό δικαίωμα

2α. Δικαίωμα υποστάσεως και οργανωτικής αυτονομίας

Στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 23 παρ. 1 Σ. περιλαμβάνεται ακόμη το δικαίωμα υποστάσεως και λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Πρόκειται για το δικαίωμα αυτόνομης και αυτοτελούς δράσης της οργάνωσης, το οποίο και εξειδικεύεται

στο άρθρο 3 της Δ.Σ.Ε. 87³. Πιο συγκεκριμένα, αυτό ερμηνεύεται ως δικαίωμα των συνδικαλιστικών οργανώσεων να εκπονούν τα καταστατικά τους και διοικητικούς οργανισμούς, να εκλέγουν ελεύθερα τους αντιπροσώπους τους, να καταστρώνουν το πρόγραμμα δράσης και ενεργειών τους και να διατηρούν την αυτοτέλεια στην διαχείριση των οικονομικών τους, ενώ αντίστοιχα αναφέρεται ως υποχρέωση της πολιτικής εξουσίας να απέχει από επεμβάσεις περιοριστικές ή διακωλυτικές του δικαιώματος αυτού.

Θεμιτό περιορισμό της εσωτερικής αυτονομίας συνιστά πάντως η θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων με στόχο τη διασφάλιση της δημοκρατικής δομής και λειτουργίας των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Επιπρόσθετα, αναγνωρίζεται στην οργάνωση το δικαίωμα συμμετοχής στη σύσταση ομοσπονδιών ή συνομοσπονδιών, το οποίο αφορά στην απόκτηση ιδιότητας της οργάνωσης ως ιδρυτικού ή τακτικού μέλους εθνικών ή διεθνών ομοσπονδιών.

2β. Συνδικαλιστική δράση – Συλλογική αυτονομία - Απεργία

Πρέπει, επιπλέον, να θεωρηθεί ότι στο περιεχόμενο της συνδικαλιστικής ελευθερίας συγκαταλέγεται και το δικαίωμα των οργανώσεων, αλλά και του ατόμου ως μέλους αυτών, να επιδιώκουν την προάσπιση και την προαγωγή των εργασιακών και επαγγελματικών συμφερόντων τους μέσω της ελεύθερης συνδικαλιστικής δράσης. Στην προκειμένη, αφενός, εντάσσεται η συλλογική αυτονομία, δηλ. το δικαίωμα των οργανώσεων να διεξάγουν διαπραγματεύσεις με σκοπό τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων, των οποίων περιεχόμενο αποτελεί ο καθορισμός των γενικών όρων εργασίας, και αφετέρου, το δικαίωμα να προβαίνουν

---

³ «Δέον να συνιστώνται κατάλληλοι οργανισμοί ανταποκρινόμενοι εις τας εθνικάς συνθήκας εξασφαλίζοντες τον σεβασμό του εν τοις προηγούμενοις άρθροις οριζομένου δικαιώματος οργανώσεως.»

σε συλλογικές εργατικές κινητοποιήσεις με τη μορφή του απεργιακού αγώνα.

Επομένως, οι εξουσίες που «απονέμει» το Σύνταγμα ευθέως στις συνδικαλιστικές οργανώσεις είναι οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, οι συλλογικές συμβάσεις (άρθρο 22 παρ. 2) και η απεργία (άρθρο 23 παρ. 3).

3. Η συνδικαλιστική ελευθερία ως θεσμική εγγύηση

3α. Ελεύθερος συνδικαλισμός

Η συνδικαλιστική ελευθερία ως θεσμική εγγύηση σημαίνει την κατοχύρωση του ελεύθερου συνδικαλισμού ως θεσμού. Η σπουδαιότητα του συνδικαλισμού ως θεσμού συνίσταται στο γεγονός ότι εγγυάται τη δημοκρατία και την ελευθερία εν γένει, μια και εξασφαλίζει την ισότητα των δυνάμεων μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών, διασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κοινωνική ειρήνη.

Ο νομοθέτης υποχρεούται να διαμορφώσει το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για τη δημοκρατική και χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις λειτουργία των συνδικαλιστικών οργανώσεων, καθώς και την αποτελεσματική δράση τους, ιδίως μέσω της συμμετοχής τους σε διαδικασίες διαπραγμάτευσης αλλά και της εκ μέρους τους άσκησης πίεσης με απεργιακές κινητοποιήσεις.

Ο συντακτικός νομοθέτης αναγνώρισε τη συμβολή της συλλογικής αυτονομίας στη διατήρηση και αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης, η οποία και επιτυγχάνεται μέσω των ελεύθερων διαπραγματεύσεων με αποτέλεσμα να την κατοχυρώσει συνταγματικά στο άρθρο 22 παρ. 2. Το ίδιο ισχύει και για το δικαίωμα της απεργίας, το οποίο και προβλέπεται στο άρθρο 23 παρ. 2 Σ.

Γ. Φορείς & αποδέκτες

Φορείς της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι αρχικά τα φυσικά πρόσωπα τόσο οι Έλληνες όσο και οι αλλοδαποί εργαζόμενοι, αφού το άρθρο 23 παρ. 1 Σ. δεν διακρίνει σχετικά. Εντούτοις, ο ίδιος ο νόμος 1264/1982 στο άρθρο 7 ορίζει ότι «ανήλικοι και αλλοδαποί, εργαζόμενοι νόμιμα μπορούν να είναι μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων.

Επιπλέον, και ο εργοδοτικός συνδικαλισμός είναι συνταγματικά κατοχυρωμένος, περισσότερο μάλλον με το άρθρο 22 παρ. 2 Σ., καθότι εξυπακούεται ότι οι εργοδοτικές οργανώσεις αποτελούν το ένα μέρος των ελεύθερων διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων. Ωστόσο, απαγορεύεται η ίδρυση μικτών συνδικαλιστικών οργανώσεων κατά το άρθρο 14 παρ. 3 του Ν. 1264/1982⁴. Σε ό, τι αφορά εξάλλου τον εργοδοτικό συνδικαλισμό είναι φανερό ότι φορείς του δικαιώματος ίδρυσης και συμμετοχής σε οργανώσεις είναι και νομικά πρόσωπα, ή μάλλον κατεξοχήν αυτά, δεδομένου ότι η επιχειρηματική δράση προσλαμβάνει συνήθως εταιρική μορφή.

Φορείς της συνδικαλιστικής ελευθερίας είναι άλλωστε και οι ίδιες οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, ιδίως σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή τους σε υπερκείμενες (δευτεροβάθμιες-τριτοβάθμιες) οργανώσεις.

Καθίσταται, ωστόσο, σαφές ότι το κράτος και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δεν είναι φορείς του συνδικαλιστικού δικαιώματος.

---

⁴ Άρθρο 14

«Προστασία και διευκολύνσεις συνδικαλιστικής οργάνωσης»

§ 3. Δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν σε συνδικαλιστική οργάνωση εργαζομένων εργοδότες.

Από την άλλη πλευρά, αποδέκτης της ισχύος του δικαιώματος αυτού είναι η κρατική εξουσία αλλά και οι ιδιώτες, πρώτιστα οι εργοδότες, γεγονός που απορρέει από το άρθρο 23 παρ. 1 Σ., που αναφέρεται στη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας εναντίον κάθε προσβολής. Η διάταξη αυτή αναπτύσσει άμεση τριτενέργεια⁵.

Δ. Οριοθέτηση & Περιορισμοί της συνδικαλιστικής ελευθερίας

1. Οριοθέτηση

Η οριοθέτηση ενός συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος αποσκοπεί στον καθορισμό του γενικού περιεχομένου του σχετικού δικαιώματος και διακρίνεται σε γενική και ειδική.

Η γενική οριοθέτηση πραγματοποιείται με γενικές διατάξεις και, εφόσον πρόκειται για θεμελιώδες δικαίωμα, αναφερόμαστε σε συνταγματικές διατάξεις. Αντίθετα, η ειδική οριοθέτηση επιτυγχάνεται με ειδικές διατάξεις νόμου.

Γενικές οριοθετήσεις προβλέπουν τα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 του Συντάγματος και συγκεκριμένα πρόκειται για το Σύνταγμα, τα δικαιώματα των άλλων, τα χρηστά ήθη, την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης και την κοινωνική οριοθέτηση. Το άρθρο 23 παρ. 1 κατοχυρώνει, άλλωστε, τη συνδικαλιστική ελευθερία «μέσα στα όρια του νόμου».

Πραγματοποιώντας την γενική οριοθέτηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος, προκύπτουν τα ακόλουθα:

- (i) Το συνδικαλιστικό δικαίωμα, ως θεμελιώδες δικαίωμα, θα πρέπει πάντοτε να ερμηνεύεται σε

---

⁵ Παλαιότερα η θεωρία θεωρούσε ότι οι συνταγματικοί κανόνες αποτελούν δημόσιο δίκαιο και επομένως δεσμεύουν μόνο το κράτος. Οι ιδιώτες μόνο κατ' εξαίρεση μπορούσαν να δεσμευτούν, όταν το δικαίωμα τριτενεργούσε. Η θεωρία αυτή είναι ξεπερασμένη. Στη σύγχρονη έννομη τάξη ισχύει η διαπροσωπική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

συνδυασμό με τις υπόλοιπες διατάξεις. Σε καμία περίπτωση η άσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος δεν παρέχει εξουσία παραβίασης άλλων συνταγματικών διατάξεων. Άλλωστε το άρθρο 120 § 2 Σ. καθιερώνει τη γενική υποχρέωση σεβασμού του Συντάγματος και την απαγόρευση παραβίασης των διατάξεων του.

(ii) Η συνταγματική οριοθέτηση της ανθρώπινης δράσης με βάση τα δικαιώματα των άλλων σημαίνει ότι η αναγνωρίζεται η απόλυτη αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των άλλων αποτελεί βασική αρχή της συνολικής έννομης τάξης με αποτέλεσμα να απαγορεύεται η άσκηση οποιουδήποτε δικαιώματος, όταν αυτή προσβάλλει άλλα δικαιώματα. Γι'αυτό το λόγο το περιεχόμενο του δικαιώματος της συνδικαλιστικής ελευθερίας οριοθετείται απ'τα δικαιώματα των άλλων.

(iii) Η έννοια των χρηστών ηθών αποτελεί ευρύτατη αξιολογική έννοια και διαχέεται σε ολόκληρη την έννομη τάξη. Τα χρηστά ήθη δεν επιτρέπεται να παραβιάζονται και ο επιβεβλημένος σεβασμός τους δικαιολογεί την αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Επομένως, δεν επιτρέπεται η άσκηση του συνδικαλιστικού δικαιώματος με τρόπο που να αντιβαίνει τα χρηστά ήθη. Ακόμα, η προσβολή της συνδικαλιστικής ελευθερίας έρχεται εξ ορισμού σε αντίθεση με την έννοια των χρηστών ηθών.

- (iv) Το άρθρο 25 § 3 Σ. απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Κατάχρηση δικαιώματος αποτελεί η νομότυπη πλην όμως υπερβολική άσκηση του δικαιώματος που την καθιστά μη ανεκτή από την έννομη τάξη. Ιδιαίτερη σημασία έχει η έννοια της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος στην απεργία, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.
- (v) Η κοινωνική οριοθέτηση αποτελεί μια οριοθέτηση που συνεχώς μεταβάλλεται, καθότι καθορίζεται από το κοινωνικό σύνολο μέσα στο οποίο το άτομο υπάρχει και δραστηριοποιείται. Αδιαμφισβήτητος είναι ο κοινωνικός χαρακτήρας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως προκύπτει από το άρθρο 25 § 1 Σ. το οποίο και ορίζει ότι «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως άτομου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου τελούν υπό τη εγγύηση του κράτους.» Η δε αναγνώριση από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (άρθρο 25 § 2 Σ.). Επομένως, η συνδικαλιστική ελευθερία και τα συναφή με αυτήν δικαιώματα πρέπει να ασκούνται έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η κοινωνική αρμονία και πρόοδος.

Τις γενικές αυτές οριοθετήσεις συμπληρώνουν οι ρυθμίσεις του ν.1264/1982 «για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών».

2. Περιορισμοί

Ο περιορισμός του συνδικαλιστικού δικαιώματος διαφέρει από την οριοθέτησή του. Ενώ η οριοθέτηση αναφέρεται στον προσδιορισμό του γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, ο περιορισμός συνίσταται στην με κάθε τρόπο συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου του και έχει εξαιρετικό χαρακτήρα.

Οι περιορισμοί διακρίνονται σε αντικειμενικούς και υποκειμενικούς και, πιο συγκεκριμένα, οι αντικειμενικοί είναι ανεξάρτητοι από τον φορέα του θεμελιώδους δικαιώματος σε αντίθεση με τους υποκειμενικούς, οι οποίοι στηρίζονται στην ιδιότητα του φορέα.

Το Σύνταγμα πριν την αναθεώρηση προέβλεπε στο άρθρο 12 παρ. 4 ότι με νόμο μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων να συνεταιρίζονται και αναλογικά και στο δικαίωμα των υπαλλήλων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου⁶ ή δημόσιων επιχειρήσεων. Το εν λόγω άρθρο καταργήθηκε κατά την αναθεώρηση του 2001. Επιπρόσθετα, ο νέος Υπαλληλικός⁷ Κώδικας⁶ εγγυάται την συνδικαλιστική ελευθερία των υπαλλήλων και τη συλλογική αυτονομία τους.

Ειδικούς περιορισμούς εισάγει το Σύνταγμα όσον αφορά στο δικαίωμα της απεργίας για ορισμένες κατηγορίες υπαλλήλων. Συγκεκριμένα, βάσει του άρθρου 23 παρ. 2, απαγορεύεται η απεργία στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Πρόκειται για έναν άμεσο ή αλλιώς συνταγματικό περιορισμό, καθότι πηγάζει από το Σύνταγμα. Από την άλλη πλευρά, οι περιορισμοί, τους οποίους επιτρέπει το Σύνταγμα αλλά εισάγονται

---

⁶ Κύριο χαρακτηριστικό των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ) είναι ότι η λειτουργία και η οργάνωσή τους υπάγονται σε κανόνες δημοσίου δικαίου, ενώ, όσον αφορά στο προσωπικό τους, εκεί εφαρμόζονται οι διατάξεις του Υπαλληλικού Κώδικα (ν.2683/1999).

⁷ Άρθρο 46 ν.2683/1999 «Κύρωση του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Υπαλλήλων και υπαλλήλων ΝΠΔΔ και άλλες διατάξεις»

από τον κοινό νομοθέτη, καλούνται έμμεσοι ή νομοθετικοί. Ως τέτοιος περιορισμός λογίζεται εκείνος που επιβάλλεται στο δικαίωμα απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (άρθρο 23 παρ. 2 εδ. β Σ.)

Τέλος, η συνδικαλιστική ελευθερία, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος της απεργίας όχι όμως της συλλογικής αυτονομία, περιορίζεται από τη διάταξη του άρθρου 48 Σ. περί αναστολής ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων υπό ορισμένων εξαιρετικών περιστάσεων. Η αναστολή αυτή έχει προσωρινό χαρακτήρα.

Ε. Συλλογική αυτονομία

1. Έννοια

Ως συλλογική αυτονομία αναγνωρίζεται η νομική ικανότητα των συνδικαλιστικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών να συνάπτουν συμφωνίες με τη μορφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας ώστε να καθορίζουν τους όρους εργασίας και τα μεταξύ τους δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Η σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας απορρέει από τη συνδικαλιστική ελευθερία. Ωστόσο, το ισχύον Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά τη συλλογική αυτονομία στο άρθρο 22 παρ. 2 αναγνωρίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη σπουδαιότητα του δικαιώματος.

2. Φορείς

Το δικαίωμα της συλλογικής αυτονομίας απολαμβάνουν μόνο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων και των εργοδοτών. Ο νόμος, επομένως, δίνει την ικανότητα αυτή μόνο στις συνδικαλιστικές οργανώσεις που έχουν αντιπροσωπευτικό

χαρακτήρα. Κατ' εξαίρεση φορείς του δικαιώματος είναι οι εργοδότες που απασχολούν 50 τουλάχιστον εργαζομένους ο καθένας και που δικαιούνται να συνάπτουν αυτοτελώς συλλογικές συμβάσεις με τους εργαζομένους.

3. Ειδικότερα το άρθρο 22 παρ. 2 Σ.

Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία (άρθρο 22 παρ. 2 Σ.). «Στους γενικούς όρους εργασίας περιλαμβάνεται και ο προσδιορισμός του τρόπου και του υπόχρεου είσπραξης και απόδοσης στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της συνδρομής των μελών τους που προβλέπεται στα καταστατικά τους», όπως διατυπώνεται στην ερμηνευτική δήλωση του παραπάνω άρθρου.

Πιο συγκεκριμένα, το Σύνταγμα προβλέπει μια διαδικασία για τον καθορισμό των γενικών όρων εργασίας αποτελούμενη από τρία στάδια. Στην πρώτη βαθμίδα τοποθετείται ο νομοθέτης, στη δεύτερη η διεξαγωγή ελεύθερων διαπραγματεύσεων και τέλος, η προσφυγή σε διαιτησία.

Ως καθορισμός των γενικών όρων εργασίας μπορεί να νοηθεί η θέσπιση ενός πλαισίου γενικών και αφηρημένων κανόνων με στόχο την κατοχύρωση των συνταγματικών δικαιωμάτων στον χώρο εργασίας. Έτσι, το κράτος δικαιούται να ρυθμίζει τους γενικώς ισχύοντες όρους εργασίας θεσπίζοντας τα κατώτατα όρια προστασίας των εργασιακών δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, το μόνο δυνατό νόημα της διάταξης του άρθρου 22 παρ. 2 Σ. είναι να περιορίσει το νομοθέτη υπέρ της συλλογικής αυτονομίας.

Ο ρόλος των διαπραγματεύσεων δεν είναι δευτερεύων ή περιθωριακός έναντι του ρόλου του νομοθέτη στον καθορισμό των όρων εργασίας.

4. Συλλογικές διαπραγματεύσεις

Οι διαπραγματεύσεις διεξάγονται μεταξύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων και εργοδοτών με σκοπό τη σύναψη συμβάσεων εργασίας. Πρέπει να διεξάγονται ελεύθερα χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις και καλόπιστα.

Η κρατική εξουσία οφείλει να αφήσει στις συνδικαλιστικές οργανώσεις τον καθορισμό των όρων εργασίας με την επιφύλαξη της τήρησης του κατώτατου ορίου προστασίας, που έχει θεσπίσει ο νομοθέτης.

Η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων και ειδικά του Συμβουλίου της Επικρατείας οδηγεί, θα λέγαμε, στην αποδυνάμωση της συλλογικής αυτονομίας. Το μόνο βήμα που έχει κάνει η νομολογία του Σ.τ.Ε. προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης κάποιου κανονιστικού περιεχομένου στη συλλογική αυτονομία είναι η κρίση ότι « ο καθορισμός των αποδοχών των μισθωτών, ο οποίος είναι το πρώτο ιστορικά και καίριο θέμα της συλλογικής διαπραγμάτευσης, δεν μπορεί να γίνει από το νόμο κατά τρόπο αποκλειστικό, να αφαιρεθεί δηλ. από την ύλη της συλλογικής σύμβασης, εκτός αν λόγοι γενικότερου συμφέροντος συνδεόμενοι με τη λειτουργία της εθνικής οικονομίας δικαιολογούν την αποκλειστική ρύθμιση των αποδοχών είτε όλων των μισθωτών είτε κατηγορία μισθωτών».

5. Συλλογικές συμβάσεις εργασίας

Με το άρθρο 22 παρ. 2 Σ. η νομική μορφή της συλλογικής σύμβασης κατοχυρώθηκε και αναγνωρίστηκε ως συστατικό στοιχείο της προβλεπόμενης από το Σύνταγμα διαδικασίας καθορισμού των γενικών όρων εργασίας. Η συλλογική σύμβαση εργασίας καταρτίζεται και διατηρεί τον χαρακτήρα της ως σύμβαση ιδιωτικού δικαίου με

αποτέλεσμα να μπορεί να τροποποιηθεί ή να λυθεί μόνο από τους συμβαλλόμενους.

Ειδικότερα, αποτελείται, εκτός από το ενοχικό μέρος, το οποίο δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη, και από ένα κανονιστικό μέρος, που περιέχει κανόνες δικαίου. Πρόκειται, συνεπώς, για ουσιαστικό νόμο που εκδίδεται βάσει συνταγματικής εξουσιοδότησης, ισχύει και για τρίτους, καθώς, επίσης, λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπόψιν από τα δικαστήρια.

Μέσα στα όρια του Συντάγματος ο νομοθέτης μπορεί να διευρύνει το περιεχόμενο της συλλογικής συμβάσεως εργασίας. Έτσι, ο νόμος 1876/1990 όρισε ότι η συλλογική σύμβαση εργασίας μπορεί να ρυθμίσει, μεταξύ άλλων «ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης, εκτός από τα συνταξιοδοτικά, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τη συνταγματική τάξη και την πολιτική των δημόσιων φορέων κοινωνικής ασφάλισης». Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 και συγκεκριμένα με το άρθρο 22 παρ. 3 Σ. προβλέφθηκε ρητώς η δυνατότητα σύναψης συλλογικών συμβάσεων εργασίας από τους δημοσίους υπαλλήλους, τους υπαλλήλους των Ο.Τ.Α. και των υπόλοιπων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

6. Διαιτησία

Το Σύνταγμα δεν επαφίεται πλήρως στη συλλογική αυτονομία για να συμπληρώσει το νομοθετικό καθορισμό των γενικών όρων εργασίας. Για το λόγο αυτό, προβλέπεται στο άρθρο 22 παρ. 2 Σ. ότι σε περίπτωση αποτυχίας των ελεύθερων διαπραγματεύσεων τα συμβαλλόμενα μέρη καταφεύγουν στο θεσμό της διαιτησίας⁸.

Η σειρά των ενεργειών, η οποία και ήδη παρατέθηκε – «νομοθέτης, διαπραγματεύσεις, διαιτησία»- ορίζεται ρητά. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται το γεγονός ότι ο νομοθέτης δε μπορεί πια να

---

⁸ Ο νόμος 1876/1990 δεν προβλέπει πλέον την υποχρεωτική διαιτησία. Περιορίζεται στη συνταγματικά απροβλημάτιστη εκούσια διαιτησία και εισάγει επιπλέον τους νέους θεσμούς της συμφιλίωσης και της μεσολαβήσεως.

επέμβει στον καθορισμό των γενικών όρων εργασίας από τη στιγμή που άρχισαν οι διαπραγματεύσεις για σύναψη συλλογικής σύμβασης. Επομένως, οι διαπραγματεύσεις θα καταλήξουν είτε σε σύναψη της σύμβασης είτε, αν αποτύχουν, θα οδηγήσουν στη διαιτησία.

Κατ' επέκταση, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η διαιτησία αποτελεί το υποκατάστατο της συλλογικής σύμβασης που απέτυχε να συναφθεί και, επομένως, εκείνη περιορίζεται στα μέρη που ήδη βρίσκονται σε διαπραγμάτευση καθώς και στο αντικείμενο και πεδίο των διαπραγματεύσεων.

ΣΤ. Δικαίωμα απεργίας

1. Έννοια απεργίας

Η απεργία είναι δικαίωμα σύμφυτο προς το συνδικαλιστικό χώρο και αποτελεί μερικότερη εκδήλωση της γενικότερης συνδικαλιστικής ελευθερίας. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα της απεργίας στο άρθρο 23 παρ. 2 («Η απεργία αποτελεί δικαίωμα»).

Με βάση τα στοιχεία της ελληνικής νομοθεσίας απεργία είναι η συλλογική αποχή των μισθωτών από την εργασία, η οποία αποφασίζεται και κηρύσσεται από νόμιμα συνεστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις τους. Η απεργία αποτελεί δικαίωμα των εργαζομένων που σκοπό έχει τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών, εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών γενικά συμφερόντων τους (άρθρο 23 παρ. 2 Σ.). Όπως, επίσης, ορίζει και το άρθρο 19 παρ. 1 του ν.1264/1982 πρόκειται για εκδήλωση αλληλεγγύης για τους ίδιους σκοπούς μισθωτών επιχειρήσεων ή εκμεταλλεύσεων, εξαρτώμενων από πολυεθνικές εταιρίες προς εργαζομένους σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις ή και στην έδρα της ίδιας πολυεθνικής εταιρίας, εφόσον η έκβαση της απεργίας των

τελευταίων θα έχει άμεσες επιπτώσεις στα οικονομικά ή εργασιακά συμφέροντά τους.

Στην έννοια της απεργίας του άρθρου 23 παρ. 2 Σ. περιλαμβάνεται και η στάση εργασίας, η προσωρινή δηλ. συλλογική διακοπή της εργασίας χωρίς εγκατάλειψη του χώρου εργασίας. Εντάσσεται, ακόμα, στην έννοια της απεργίας και η λεγόμενη λευκή απεργία, η προγραμματισμένη δηλ. από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις επιβράδυνση του ρυθμού εργασίας με συνέπειες μειωτικές της απόδοσής της.

2. Φορείς του δικαιώματος της απεργίας

Φορείς του δικαιώματος της απεργίας είναι τόσο οι εργαζόμενοι είτε ημεδαποί είτε αλλοδαποί – άλλωστε το Σύνταγμα δεν διακρίνει, όπως ισχύει και για το ευρύτερο δικαίωμα της συνδικαλιστικής ελευθερίας – όσο και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις. Στην απεργία συμμετέχουν και οι εργαζόμενοι του κλάδου ή της επιχείρησης που δεν είναι μέλη της συνδικαλιστικής οργάνωσης, που την κήρυξε (άρθρο 20 παρ. 1, εδ. δ ν.1264/1982). Κατά τη γραμματική συνταγματική ερμηνεία του άρθρου 23 παρ. 2 Σ. το δικαίωμα της απεργίας ανήκει στους εργαζομένους, ασκείται συλλογικά από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις τους και αποβλέπει στην ικανοποίηση των συμφερόντων των εργαζομένων στο σύνολό τους.

Ο κοινός νομοθέτης μέσα στα όρια της επιφύλαξης του νόμου, όπως ορίζει το άρθρο 23 παρ. 1 Σ., μπορεί να καθορίσει το πλαίσιο εντός του οποίου ασκείται το δικαίωμα της απεργίας. Σχετικές είναι οι διατάξεις που περιέχονται στα άρθρα 19-22 ν.1264/1982 και βρίσκουν εφαρμογή σε ό,τι αφορά τη διαδικασία λήψης της απόφασης για απεργία από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις.

3. Συνέπειες απεργίας

Η κατοχύρωση της απεργίας συνεπάγεται ότι στη διάρκεια της η εργασιακή σχέση όσων συμμετέχουν σε αυτή αναστέλλεται προσωρινά αλλά δεν παύει να υφίσταται. Οι απεργοί, λοιπόν για το διάστημα αυτό δεν δικαιούνται μισθούς και ημερομίσθια, δεν παύουν όμως να υπέχουν υποχρέωση πίστης απέναντι στον εργοδότη, αλλά και να διατηρούν τις υπόλοιπες αξιώσεις, που απορρέουν από την εργασιακή σχέση. Επομένως, η συνταγματικά προστατευόμενη απεργία δε μπορεί να θεωρηθεί σε καμία περίπτωση ως παράβαση της υποχρέωσης για παροχή εργασίας ή ως καταγγελία της σύμβασης εργασίας, ούτε να θεμελιώσει αστική, ποινική ή πειθαρχική ευθύνη του απεργού.

4. Απαγόρευση της απεργίας

Το Σύνταγμα στο άρθρο 23 παρ. 2 εδ. β απαγορεύει ρητά την απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Η διάταξη δεν αναφέρεται στους υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις και στο λιμενικό σώμα. Γίνεται όμως δεκτό ότι η απαγόρευση της απεργίας περιλαμβάνει και αυτήν την κατηγορία.

5. Περιορισμοί του δικαιώματος της απεργίας

Πέραν της παραπάνω απαγόρευσης, το Σύνταγμα προβλέπει, όχι άμεσα, την επιβολή περιορισμών στο δικαίωμα της απεργίας όσον αφορά σε ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων (άρθρο 23 παρ. 2 εδ. β). Ο ίδιος ο συντακτικός νομοθέτης, ωστόσο, θέτει κάποια περιοριστικά όρια στους περιορισμούς αυτούς. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «οι περιορισμοί δεν μπορούν να φτάσουν ως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησής του». Σε κάθε περίπτωση, με άλλα λόγια, οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί οφείλουν να είναι κατάλληλοι και αναγκαίοι.

Συγκεκριμένα, ο κοινός νομοθέτης εξουσιοδοτείται από το Σύνταγμα να επιβάλλει περιορισμούς στο δικαίωμα της απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, των υπαλλήλων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των υπαλλήλων των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και, τέλος, του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, που η λειτουργία τους έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου. Γίνεται δεκτό ότι ο χαρακτηρισμός μιας επιχείρησης ως κοινής ωφέλειας εξαρτάται από τη φύση των υπηρεσιών που παρέχει, με συνέπεια και ιδιωτικές επιχειρήσεις να μπορούν να χαρακτηριστούν έτσι.

Το περιεχόμενο εξάλλου των περιορισμών μπορεί να είναι ιδίως η νομοθετική πρόβλεψη υποχρέωσης της συνδικαλιστικής οργάνωσης, η οποία κηρύσσει την απεργία, να διαθέτει όχι μόνο προσωπικό ασφαλείας για την πρόληψη καταστροφών ή ατυχημάτων, αλλά και επιπλέον προσωπικό για την αντιμετώπιση στοιχειωδών αναγκών του κοινωνικού συνόλου (άρθρο 21 παρ. 2 ν.1264/82). Ακόμη, θεμιτός περιορισμός του δικαιώματος της απεργίας είναι η αναγκαία για τη νομιμότητα της απεργίας προειδοποίηση του εργοδότη (τουλάχιστον 4 ημέρες αντί 24 ωρών για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις βάσει του άρθρου 20 παρ. 2 ν.1264/1982).

Περιορισμοί στο δικαίωμα της απεργίας προκύπτουν από τη συνταγματική απαγόρευση της καταχρήσεως του και από την ανάγκη εναρμόνισης της άσκησης της απεργίας προς άλλα συνταγματικά δικαιώματα, όπως η ιδιοκτησία και η οικονομική ελευθερία.

Πρέπει να επισημανθεί, σε τελικό επίπεδο, ότι το δικαίωμα της απεργίας αίρεται ή περιορίζεται για ορισμένο χρόνο, αν ανασταλεί σύμφωνα με το άρθρο 48 Σ. η ισχύς του άρθρου 23 Σ., καθώς, επίσης, δικαστική απαγόρευση απεργίας με ασφαλιστικά μέτρα απαγορεύεται (άρθρο 22 παρ. 3 ν.1264/1982).

Z. Ανταπεργία

1. Έννοια & φορείς

Ανταπεργία (lock out) είναι η άρνηση της εργοδοτικής πλευράς να δεχθεί τις υπηρεσίες των μισθωτών συλλογικά με αγωνιστικό σκοπό. Μ' αυτόν τον τρόπο ασκεί πίεση στην εργατική πλευρά προς επιδίωξη των συμφερόντων της.

Όπως προκύπτει, φορείς του δικαιώματος της ανταπεργίας είναι οι εργοδότες. Μπορούν, με άλλα λόγια, να το ασκήσουν είτε μεμονωμένοι εργοδότες, πλησσομένοι από απεργία, είτε εργοδοτικές οργανώσεις.

2. Απαγόρευση ή κατοχύρωση της ανταπεργίας ;

Το Σύνταγμα δεν αποκλείει την ανταπεργία, χωρίς ωστόσο να την κατοχυρώνει, όπως συμβαίνει με το δικαίωμα της απεργίας. Συνεπώς ο κοινός νομοθέτης μπορεί να τη ρυθμίσει, να την περιορίσει ή να την καταργήσει. Με τη χρήση αυτής της ευχέρειας ο νόμος 1264/1982 την απαγόρευσε⁹. Η απαγόρευση είναι γενική, γεγονός που συνεπάγεται την απαγόρευση της ανταπεργίας ακόμα και στην αμυντική της μορφή.

Η εν λόγω ρύθμιση προκαλεί έντονες αμφιβολίες και προβληματισμό. Βάση αυτών αποτελεί η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας 87/1948¹⁰, με τον τίτλο «Σύμβαση περί συνδικαλιστικής ελευθερίας

---

⁹ Άρθρο 22

«Απαγόρευση προσλήψεων απεργοσπαστών»

§ 2. Απαγορεύεται η ανταπεργία (λόκ-άουτ).

¹⁰ Η Διεθνής Σύμβαση Εργασίας (Δ.Σ.Ε.) 87 κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 4204/61.

και προστασίας του συνδικαλιστικού δικαιώματος», η οποία και κατοχυρώνει τη συνδικαλιστική ελευθερία εξίσου για τους εργαζόμενους και τους εργοδότες. Ας σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο νόμος 1264/1982 στο άρθρο 1 εισάγει τις ρυθμίσεις του με την επιφύλαξη της ισχύος των διεθνών συμβάσεων εργασίας, οι οποίες έχουν κυρωθεί, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και αυτή.

Επομένως, όπως προκύπτει, η διάταξη του νόμου δε μπορεί να εφαρμοστεί, γιατί παραβιάζει τη Δ.Σ.Ε. 87/1948. Επιπρόσθετα, η απόλυτη νομοθετική απαγόρευση της ανταπεργίας είναι και άμεσα αντισυνταγματική και ιδίως όταν ανατρέπεται λόγω μιας απεργίας η ισορροπία των ελεύθερων διαπραγματεύσεων, καθότι υπάρχει ο κίνδυνος σοβαρών και δυσανάλογων ζημιών σε βάρος της εργοδοτικής πλευράς. Κατ' επέκταση, εκμηδενίζεται η διαπραγματευτική ικανότητα και ελευθερία αυτής της πλευράς, ενώ το δικαίωμα της απεργίας υπερβαίνει τα όρια της χρηστής άσκησης του.

3. Όρια άσκησης του δικαιώματος της ανταπεργίας

Το δικαίωμα της ανταπεργίας υπόκειται στην απαίτηση της μη καταχρήσεως του. Η χρηστή άσκηση αυτού του δικαιώματος υπαγορεύει την προσφυγή στην ανταπεργία, μόνο εφόσον η εργοδοτική πλευρά έχει εξαντλήσει για την αντιμετώπιση της καταστάσεως άλλα ηπιότερα μέσα.

Ακόμα, η έκταση που θα δοθεί στον εργατικό αγώνα με την ανταπεργία πρέπει να βρίσκεται στο αναγκαίο μέτρο της άμυνας.

Τέλος, ως όρια στη σωστή χρήση του δικαιώματος λειτουργούν και τα δικαιώματα τρίτων και το γενικότερο συμφέρον.

4. ΣΥΝΕΠΙΕΙΣ

Το δικαίωμα της ανταπεργίας, εφόσον ασκείται νόμιμα, παρέχει στους εργοδότες την ευχέρεια να μην αποδεχθούν την παροχή εργασίας από μέρους των εργαζομένων χωρίς να καθίστανται γι' αυτό το λόγο υπερήμεροι, ώστε να οφείλουν το μισθό σε όσους αποκλείουν. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν είναι δυνατό να αποκλειστεί ένας ή περισσότεροι συγκεκριμένοι εργαζόμενοι, αλλά αποκλείονται συλλογικά όλοι οι μισθωτοί του πεδίου του εργατικού αγώνα ή μια κατηγορία τους.

Στο μέτρο που η ανταπεργία αποτελεί θεμιτή ενέργεια της εργοδοτικής πλευράς, δε σημαίνει καταγγελία των εργασιακών σχέσεων από τον εργοδότη. Η άσκησή της, με άλλα λόγια, έχει τις ίδιες συνέπειες στις εργασιακές σχέσεις με την απεργία. Δεν τις λύνει, απλά τις αναστέλλει κατά τις κύριες υποχρεώσεις των μερών.

Βασικά συμπεράσματα - Περίληψη

Στο άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ένα από τα βασικά και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα, η συνδικαλιστική ελευθερία.

Στην έννοια της συνδικαλιστικής ελευθερίας κατοχυρώνεται ο ελεύθερος συνδικαλισμός, το ατομικό δικαίωμα των εργαζομένων να ιδρύουν, να προσχωρούν, να αποχωρούν ακόμα και να μην συμμετέχουν σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς, επίσης, και το δικαίωμα των συνδικαλιστικών οργάνωσεων να δρουν ελεύθερα και αυτόνομα.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του άρθρου 23 παρ. 1 Σ. προστατεύονται και τα συναφή με τη συνδικαλιστική ελευθερία δικαιώματα. Πρόκειται για τη συλλογική αυτονομία και την απεργία.

Ειδικότερα, η συλλογική αυτονομία βρίσκει έρεισμα στο άρθρο 22 παρ. 2 Σ., βάσει του οποίου αναγνωρίζεται στις συνδικαλιστικές

οργανώσεις (εργαζομένων και εργοδοτών) η ικανότητα να διαμορφώνουν την ανεξάρτητη, χωρίς επεμβάσεις, δράση τους και να διεξάγουν ελεύθερες διαπραγματεύσεις προς σύναψη συλλογικών συμβάσεων, των οποίων περιεχόμενο αποτελεί ο καθορισμός των συνθηκών εργασίας. Επιπλέον, το δικαίωμα της απεργίας θεμελιώνεται και κατοχυρώνεται στο άρθρο 23 παρ. 2 Σ. Οι εργαζόμενοι μέσω των συνδικαλιστικών τους οργανώσεων προβαίνουν σε απεργιακές κινητοποιήσεις προς προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Ασκούν κατ' αυτόν τον τρόπο πίεση στην εργοδοτική πλευρά διεκδικώντας τα αιτήματά τους εντός νόμιμων ορίων.

Προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι η συνδικαλιστική ελευθερία αποτελεί σπουδαία εγγύηση της δημοκρατίας και της ελευθερίας εν γένει. Επομένως, οι ισχυρές και ανεξάρτητες συνδικαλιστικές οργανώσεις αποτελούν ασφαλές κριτήριο του επιπέδου της ελευθερίας και της δημοκρατίας μιας χώρας.

Basic conclusions – Summary

In article 23 par. 1 of the Constitution, one of the basic and fundamental personal rights, syndical liberty, is safeguarded.

The concept of syndical liberty includes the institution of free syndicalism, the personal right of workers to establish, accede, quit and even not participate in a trade union, as well as the right of trade unions to act freely and autonomously.

Moreover, within the framework of article 23 par. 1, the rights related to syndical liberty are also protected. These are collective autonomy and striking.

In particular, collective autonomy stems from article 22 par. 2 of the Constitution according to which syndical organizations are allowed to act independently without interferences and to conduct

free negotiations in order to contract collective agreements, whose content will define working conditions. Furthermore, the right to strike is founded in article 23 par. 2 of the Constitution. Through their trade unions, workers defend their rights by proceeding to strike. In this way they put pressure on their employers by safeguarding their claims within legal limits.

We are easily led to the conclusion that syndical liberty constitutes a great guarantee for democracy and liberty in general. Thus, the powerful and autonomous syndical organizations are a safe indication of the level of democratic regime of a country.

Βιβλιογραφία

1. Βιβλία

1. Βαής Θ., «Το συνδικαλιστικό δικαίωμα – Φύση και προέλευση», εκδόσεις Σάκκουλα, 1990
2. Δαγτόγλου Π., «Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά δικαιώματα», τόμος Β, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005
3. Δημητρόπουλος Α., «Συνταγματικά δικαιώματα – Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου», τόμος ΙΙΙ ημ. Β, Αθήνα 2005
4. Καρακατσάνης Α., «Συλλογικό εργατικό δίκαιο», εκδόσεις Σάκκουλα, 1992
5. Κουκιάδης Ι., «Εργατικό δίκαιο – Ατομικές εργασιακές σχέσεις και κοινωνική πολιτική», εκδόσεις Σάκκουλα, 1997
6. Λεβέντης Γ., «Συλλογικό εργατικό δίκαιο», εκδόσεις Δελτίου Εργατικής Νομοθεσίας, 1996
7. Χρυσόγονος Κ., «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», εκδόσεις Σάκκουλα, 2002
8. «Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας 1919 Τυπογραφείο, Αθήνα 1998-1997», τόμος Α, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων – Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων, Εθνικό

2. Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

1. <http://www.lawnet.gr>
2. <http://www.somtechnik.gr/Pravo/Synd.htm>
3. <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/>

Νομολογία

1. 1298/1987 Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών – ΕΕΡΓΔ/1988: Απεργία αλληλεγγύης
2. 1202/1988 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄)- ΕΕΡΓΔ/1989 Παραχώρηση γραφείου σε συνδικαλιστική οργάνωση
3. 293/1991 Συμβούλιο της Επικρατείας (Τμ. Δ΄) – ΔΕΝ/1993: Επιτροπές προστασίας συνδικαλιστικών στελεχών
4. 904/1992 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/1994: Κατάχρηση διευθυντικού δικαιώματος
5. 1469/1992 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/1994: Μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων
6. 894/1992 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/1993: Προστασία συνδικαλιστικών στελεχών
7. 213/1993 Πρόεδρος Εφετών Πατρών – ΕΕΡΓΔ/1993: Έννοια νόμιμης απεργίας & ανταπεργία
8. 2142/1994 Εφετείο Θεσσαλονίκης – ΕΕΡΓΔ/1994: Καταχρηστική απόλυση λόγω νόμιμης συνδικαλιστικής δραστηριότητας
9. 2528/1994 Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών – ΕΕΡΓΔ/1995: Παράνομη απεργία
10. 908/1998 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/1999: Συμμετοχή σε απεργία κηρυχθείσα παράνομη
11. 530/1998 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/1999

12. 462/1999 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄) – ΕΕΡΓΔ/2000:
Επίδομα ανθυγιεινής εργασίας
13. 27/2004 Άρειος Πάγος, Ολομέλεια – ΕΕΡΓΔ/2004:
Συμμετοχή σε απεργία κηρυχθείσα παράνομη ή καταχρηστική

α. Ανάλυση νομολογίας

- (i) 904/1992 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄): Κατάχρηση διευθυντικού δικαιώματος

Περίληψη: Ο εργοδότης δικαιούται να ρυθμίζει οποιοδήποτε θέμα ανάγεται στην οργάνωση και λειτουργία της επιχείρησής του για την επίτευξη των σκοπών αυτής, καθορίζοντας και το είδος, τον τόπο, τις συνθήκες εργασίας και γενικά τους όρους παροχής αυτής, εφόσον το δικαίωμά του αυτό δεν αποκλείεται ή περιορίζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση από ειδική διάταξη νόμου ή από την ατομική σύμβαση ή αν δεν ασκείται καταχρηστικά.- Καταχρηστική η απόλυση που γίνεται από εκδίκηση του εργοδότη λόγω της συνδικαλιστικής δραστηριότητας του μισθωτού που δεν έχει επίδραση στην εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης.- Μονομερής βλαπτική μεταβολή των όρων της εργασιακής σύμβασης όταν ανατίθεται σε υπάλληλο έργο εργάτριας.- Έννοια πραγμάτων

Πρόεδρος ο αρεοπαγίτης, κ. Μιχ. Παπαδάκης
Εισηγητής ο αρεοπαγίτης, κ. Πρόδρομος Ασημιάδης
Δικηγόροι οι κ.κ. Ι. Ψωμάς, Ι. Κουκιάδης

Για την πληρότητα του προβλεπομένου από το άρθρο 559 αριθμός 1 Κ.Πολ.Δ. λόγο αναιρέσεως για παραβίαση κανόνος ουσιαστικού δικαίου, πρέπει στο δικόγραφο της αιτήσεως να αναφέρονται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 566 παρ. 1 και 118 αριθμός 4 Κ.Πολ.Δ., οι παραδοχές του δικαστηρίου με τις οποίες φέρεται ότι έγινε η παραβίαση γιατί χωρίς αυτές καθίσταται ανέφικτος ο αναιρετικός έλεγχος. Εν όψει αυτών οι πρώτος και δεύτερος λόγοι αναιρέσεως με τους οποίους προβάλλεται ότι το Εφετείο παραβίασε με την προσβαλλόμενη απόφασή του τη διάταξη του άρθρου 281 Α.Κ., χωρίς όμως να αναφέρονται οι παραδοχές του δικαστηρίου με τις οποίες φέρεται ότι έγινε η παραβίαση, πρέπει να απορριφθούν ως αόριστοι.

Όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 281, 361, 648, 652, 656 του Α.Κ. και 7 του ν.2112/1920 εργοδότης δικαιούται οποιοδήποτε θέμα ανάγεται στην οργάνωση και λειτουργία της επιχειρήσεώς του για την επίτευξη των σκοπών αυτής, καθορίζοντας και το είδος, τον τόπο, τις συνθήκες εργασίας και γενικά τους όρους παροχής αυτής, αν το εν λόγω δικαίωμά του δεν αποκλείεται ή περιορίζεται στη συγκεκριμένη περίπτωση από ειδική διάταξη νόμου, ή από την ατομική σύμβαση, ή αν δεν υπερβαίνει τα όρια του άρθρου 281 Α.Κ. δεν εμποδίζεται δε μετά τη ρύθμιση αυτή να καταγγείλει τη σύμβαση εργασίας. Η άσκηση όμως του δικαιώματος αυτού της καταγγελίας πρέπει να μην υπερβαίνει προφανώς τα όρια τα οποία επιβάλλουν η καλή πίστη, ή τα χρηστά ήθη, ή ο κοινωνικός, ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος. Τέτοια προφανής υπέρβαση των ανωτέρω ορίων υφίσταται και όταν η καταγγελία γίνεται από εκδίκηση του εργοδότη, λόγω αναπτύξεως από το μισθωτό συνδικαλιστικής δραστηριότητας που δεν είναι αρεστή στον εργοδότη παρόλο που από αυτή δεν επηρεάζεται αμέσως ή εμμέσως ο ρυθμός της εκτελουμένης εργασίας του, ούτε δε και η εύρυθμη

λειτουργία της επιχείρησής. Στην προκειμένη περίπτωση όπως προκύπτει από την προσβαλλομένη απόφαση το Εφετείο που δίκασε δέχτηκε ότι με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας που καταρτίστηκε στις 23/3/1982 μεταξύ των διαδίκων και περιβλήθηκε τον έγγραφο τύπο η αναιρεσίβλητη, ανεξαρτήτως της αμφισβητήσεως της υπογραφής της στη σύμβαση, προσλήφθηκε από την αναιρεσείουσα ως υπάλληλος γενικών καθηκόντων για να απασχοληθεί στο κατάστημα πωλήσεως τροφίμων το οποίο διατηρούσε στην Πάτρα. Πλην όμως εν τοις πράγμασι απασχολήθηκε καθόλο το εν συνεχεία χρονικό διάστημα και μέχρι της 30/6/1988 κατά κύριο λόγο ως ταμίας και επικουρικώς ως πωλήτρια και στην τακτοποίηση των ραφιών του καταστήματος, όταν έκτακτες ανάγκες απέβαλαν τέτοια ενασχόληση, εισπράττουσα τακτικά και μόνιμα το καταβαλλόμενο σ' αυτήν επίδομα ταμείου εκ 50% επί του βασικού μισθού της, ως αντάλλαγμα της εργασίας της, το οποίο υπολογιζόταν στα δώρα εορτών, στις αποδοχές των ημερών αδείας και στο επίδομα αυτής, και η εργοδότης τη δήλωνε στην επιθεώρηση εργασίας ως ταμία. Με τον τρόπο αυτό επί σειρά 6 ετών και πλέον διαμορφώθηκαν με κοινή, έστω και σιωπηρή, συναίνεση των διαδίκων οι όροι που έπρεπε κατά την καλή πίστη και τα χρηστά ήθη να διέπουν τη λειτουργία της συμβάσεως, μεταξύ των οποίων και η υποχρέωση της αναιρεσειούσης να απασχολεί την αναιρεσίβλητη κατά κύριο λόγο ως ταμία καταβάλλοντας σ' αυτή το προαναφερθέν επίδομα. Από τις αρχές όμως Ιουλίου 1988 και μετά η αναιρεσείουσα έπαυσε να αποδέχεται τις υπηρεσίες της αναιρεσίβλητου ως ταμία και να καταβάλλει το εκ 50% επίδομα σ' αυτή, στην οποία ανέθεσε αποκλειστικά εργασία πωλήτριας και τακτοποιήσεως ραφιών. Ενώ από του μηνός Σεπτεμβρίου 1988 η αναιρεσείουσα, λόγω της από μέρους της αναιρεσίβλητου γενομένης της καταγγελίας στην επιθεώρηση εργασίας της μονομερούς μεταβολής του εργασιακού της καθεστώτος, προχώρησε σε νέα μεταβολή αναθέτοντας στην αναιρεσίβλητη το πακετάρισμα των προϊόντων της (καφέ, ζάχαρη

κ.λ.π.) στην αποθήκη που διατηρούσε εκτός του καταστήματός της, στην οποία ποτέ η αναιρεσίβλητη μέχρι τότε δεν εργάστηκε. Η ανάθεση της εν λόγω εργασίας δεν είχε μόνο δυσμενείς οικονομικές συνέπειες για την αναιρεσίβλητη, που έχασε το ταμειακό επίδομα, αλλά ήταν και μειωτική για την προσωπικότητά της, αφού από υπάλληλος που ήταν, ασχολουμένη κατά κύριο λόγο με πνευματική εργασία, μεταβαλλόταν σε εργάτρια δεδομένου ότι η εργασία αυτή ήταν καθαρά χειρωνακτική. Οι μεταβολές δεν έγιναν στα πλαίσια της εύρυθμης και αποδοτικότερης λειτουργίας της επιχείρησης αλλά υπαγορεύτηκαν από προσωπικούς λόγους, γιατί η αναιρεσίβλητη, ως ενεργό μέλος του επαγγελματικού σωματείου η Ένωση, συνεπικουρούμενη και από άλλα μέλη της συνδικαλιστικής οργάνωσης, είχε αναπτύξει μέσα σε θεμιτά πλαίσια και κατά τρόπο που να μη δημιουργεί προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης, έντονη δραστηριότητα για τη ρύθμιση εργασιακών θεμάτων, όπως ήταν η παραχώρηση χώρου για την ανάρτηση ανακοινώσεων της οργάνωσης και επαρκών καθισμάτων για ολιγόχρονη ανάπαυση του προσωπικού σύμφωνα με το ν.δ.1037/1971. Η δραστηριότητα αυτή της αναιρεσίβλητης οδήγησε σε υπηρεσιακή δυσμένεια αυτής εκ μέρους του εκπροσώπου της αναιρεσειούσης ο οποίος δεν διέκειτο ευμενώς σε οποιαδήποτε μορφή συνδικαλιστικής δράσης, γι' αυτό και στο παρελθόν απέλυσε για καθαρά συνδικαλιστικούς λόγους την υπάλληλο Μ.Α. προς εκφοβισμό των άλλων υπαλλήλων. Η δυσμενής υπηρεσιακή μεταβολή της αναιρεσίβλητης, η οποία δεν την αποδέχτηκε, υπαγορεύτηκε από λόγους προσωπικής εμπάθειας και μόνο κατά κατάχρηση του διευθυντικού δικαιώματος της αναιρεσειούσης, η οποία στη συνέχεια κατήγγειλε τη σύμβαση της αναιρεσίβλητης, δυσφήμιση, από μέρους της οποίας της επιχείρησης δεν αποδείχτηκε. Έτσι το Εφετείο, κατά τρόπο περισσότερο από σαφή, δέχτηκε ότι η αναιρεσειούσα ενοχληθείσα από τη συνδικαλιστική δραστηριότητα της αναιρεσίβλητης, αφού προέβη από λόγους

προσωπικής εμπάθειας προς το πρόσωπο αυτής σε βλαπτική μεταβολή των όρων της συμβάσεως εργασίας της, χωρίς να επιθυμεί για τους ίδιους λόγους την παραμονή της αναιρεσίβλητης στην επιχείρησή της, παρόλο που η συνδικαλιστική δράση αυτής δεν είχε επίδραση στην εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης, άσκησε το δικαίωμα της καταγγελίας της σύμβασης της αναιρεσίβλητης κατά τρόπο καταχρηστικό. Με αυτά που με σαφήνεια, πληρότητα και χωρίς αντιφάσεις δέχτηκε το Εφετείο, επαρκείς αιτιολογίες διέλαβε στην προσβαλλόμενη απόφασή του οι οποίες καθιστούν εφικτό τον αναιρετικό έλεγχο και δεν παραβίασε τις διατάξεις των άρθρων 7 του ν.2112/1920, 281 και 361 Α.Κ.. Συνεπώς οι λόγοι τρίτος του αναιρετηρίου, κατά το δεύτερο μέρος του, πρώτος, κατά το δεύτερο μέρος του, και δεύτερος, κατά τα δύο πρώτα μέρη του δικογράφου των προσθέτων, με τους οποίους υποστηρίζεται το αντίθετο, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Ο πρώτος, κατά το πρώτο μέρος του, λόγος του δικογράφου των προσθέτων, κατά τον οποίο παραβιάστηκαν οι διατάξεις των άρθρων 7 ν.2112/1920, 288 και 652 Α.Κ., γιατί το Εφετείο δέχτηκε, ότι η αναιρεσείουσα στερείτο της δυνατότητας, ασκώντας το διευθυντικό της δικαίωμα, να αναθέσει στη αναιρεσίβλητη διάφορα καθήκοντα έναντι εκείνων για τα οποία προσλήφθηκε, πρέπει να απορριφθεί ως στηριζόμενος σε εσφαλμένη προϋπόθεση, γιατί, κατά τη σαφή έννοια της προσβαλλόμενης απόφασης, το Εφετείο δε δέχτηκε αυτό, αλλά ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, η άσκηση του δικαιώματος αυτού, καθώς και η επακολουθήσασα απόλυση της αναιρεσίβλητης αντέβαιναν στους όρους του άρθρου 281 Α.Κ.

Πράγματα, κατά την έννοια του άρθρου 559 αριθμός 8 Κ.Πολ.Δ., η λήψη, ή μη λήψη, υπόψη των οποίων ιδρύει λόγο αναιρέσεως της προσβαλλόμενης απόφασης, νοούνται ισχυρισμοί οι οποίοι έχουν αυτοτελή ύπαρξη, που τείνουν δηλ. στη θεμελίωση ή κατάργηση ασκηθέντος ουσιαστικού ή δικονομικού δικαιώματος, είτε ως επιθετικού είτε ως αμυντικού, όχι δε και η άρνηση της αγωγής ή

της ένστασης ή τα επιχειρήματα των διαδίκων. Συνεπώς, οι λόγοι τρίτος του αναιρετηρίου κατά το πρώτο μέρος του και δεύτερος του δικογράφου των πρόσθετων κατά το τρίτο μέρος του, ότι δεν ελήφθησαν υπόψη συγκεκριμένοι ισχυρισμοί της αναιρεσειούσας, που συνιστούν αιτιολογημένη άρνηση της ιστορικής βάσης της ένδικης αγωγής της αναιρεσίβλητης, με την οποία ζητείται η αναγνώριση της ακυρότητας της απολύσεως της ως καταχρηστικής, πρέπει να απορριφθούν ως απαράδεκτοι.

- (ii) 530/1998 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄)
908/1998 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄)

Περίληψη: Η αποχή του εργαζομένου από την εργασία του, λόγω συμμετοχής του σε παράνομη απεργία, παρέχει το δικαίωμα στον εργοδότη, αντί να θεωρήσει ότι η σύμβαση εργασίας καταγγέλθηκε εκ μέρους του σιωπηρώς ένεκα της αιτίας αυτής, να τη καταγγείλει ο ίδιος τη σύμβαση εργασίας.- Στην περίπτωση αυτή, εάν τηρηθούν οι κατά νόμο προϋποθέσεις, η εργασιακή σύμβαση λύεται, εκτός η εκ της αιτίας αυτής άσκηση του δικαιώματος της καταγγελίας είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση καταχρηστική.- Μόνη όμως η κατ' επιλογή απόλυση μερικών εκ των περισσότερων εργαζομένων που έλαβαν μέρος στην παράνομη απεργία, δεν καθιστά καταχρηστική την απόλυσή τους, εκτός εάν, λόγω της συνδρομής ειδικών περιστάσεων αναγομένων στο πρόσωπο του απολυθέντος εργαζομένου, η πρόκρισή του, με γνώμονα την καλή πίστη και τα χρηστά ήθη, είναι αδικαιολόγητη (Απόφαση Α.Π. 908/1998).- Η αποχή του εργαζομένου από την εργασία του λόγω συμμετοχής του σε απεργία η οποία αναγνωρίσθηκε δικαστικώς ως παράνομη, αποβάλλει το χαρακτήρα της νόμιμης συνδικαλιστικής δράσης και εάν εξακολουθήσει μετά τη γνωστοποίηση της δικαστικής απόφασης και την πρόσκληση του εργοδότη για επανάληψη της

εργασίας, συνιστά σιωπηρή καταγγελία της εργασιακής συμβάσεως από πλευράς εργαζομένου, από την οποία παύει η αξίωσή του για τη λήψη του μισθού που αρμόζει στη σύμβαση αυτή (Α.Π. 530/1998).- Κατά την εφαρμογή της διαδικασίας των ομαδικών απολύσεων δεν υπολογίζονται στον αριθμό των απολυόμενων, μη υπαγόμενοι στη ρύθμιση του ν.1387/1983, οι εργαζόμενοι οι οποίοι απολύθηκαν για λόγους συνδεόμενους με την προσωπική τους κατάσταση, όπως συμβαίνει στην περίπτωση απολύσεως λόγω συμμετοχής σε απεργία κηρυχθείσα παράνομη με δικαστική απόφαση (Α.Π. 908/1998).

530/1998 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄)

Πρόεδρος, ο αντιπρόεδρος, κ. Γεώργιος Βελλής
Εισηγητής, ο αρεοπαγίτης, κ. Γεώργιος Βελλής
Δικηγόροι, οι κ.κ. Γεώργιος Λεβέντης, Κων. Ρούσος

Όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση, την κρίση του ότι ο αναιρεσίβλητος μισθωτός ως χειριστής φορτωτικού μηχανήματος μεταφοράς λατομικών προϊόντων εντός του βιομηχανικού χώρου του εργοστασίου της αναιρεσείουσας, υπάγεται στη ρύθμιση των 21/1981 και 2/1983 αποφάσεων Δ.Δ.Δ.Δ. Αθηνών στήριξε το Εφετείο στο δεδικοσμένο της 123/1987 αποφάσεως του Αρείου Πάγου, που εκδόθηκε σε προγενέστερη δίκη μεταξύ των και ήδη διαδίκων. Η αιτιολογία αυτή, που δεν πλήττεται με λόγω αναιρέσεως από το άρθρο 559 αριθμ. 16 του Κ.Πολ.Δ., στηρίζεται αυτοτελώς το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως κατά το μέρος που αφορά την επιδίκαση βάσει των ανωτέρω διαιτητικών αποφάσεων, μισθολογικών διαφορών του χρονικού διαστήματος από 1/11/1983 έως 9/8/1984. Επομένως, ο πρώτος, από το άρθρο 559 αριθμ. 1 του Κ.Πολ.Δ., λόγος του αναιρετηρίου, που προσάπτει στο Εφετείο ότι με την ως άνω υπαγωγική του κρίση του παραβίασε τις διατάξεις των προαναφερομένων διαιτητικών αποφάσεων, τις οποίες

εσφαλμένως εφάρμοσε, ενώ στην προκειμένη περίπτωση είναι εφαρμοστέες οι διαιτητικές αποφάσεις (96/1982 και 163/1983) που αφορούν στους χειριστές μηχανημάτων των βιομηχανικών κ.λ.π. επιχειρήσεων, πρέπει να απορριφθεί προέχοντως ως αλυσιτελής.

Όπως συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 200, 288 και 669 παρ. 2 Α.Κ., 5 παρ. 3 του ν.2112/1920, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 3 του ν. 4558/1930, και 14 παρ. 4 του ν.1264/1982, η αποχή του μισθωτού από τη εργασία λόγω συμμετοχής σε απεργία, η οποία αναγνωρίστηκε δικαστικώς ως παράνομη, αποβάλλει το χαρακτήρα της νόμιμης συνδικαλιστικής δράσεως και αν εξακολουθήσει μετά τη γνωστοποίηση της δικαστικής αποφάσεως και την πρόσκληση του εργοδότη για επανάληψη της εργασίας, συνιστά σιωπηρή καταγγελία της εργασιακής συμβάσεως από μέρος του μισθωτού, από τη οποία και παύει η αξίωση για τη λήψη του μισθού που αρμόζει στη σύμβαση αυτή. Η μετά την καταγγελία αυτή παροχή της εργασίας του ίδιου μισθωτού προς τον ίδιο εργοδότη, άρα και η αξίωση του οικείου μισθού, αποτελούν αντικείμενο νέας συμβάσεως, οι όροι της οποίας μπορεί να διαφέρουν και να είναι δυσμενέστεροι για τον εργαζόμενο σε σχέση με εκείνους της προηγούμενης συμβάσεως. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως προκύπτει από τις προτάσεις της στον πρώτο βαθμό και το δικόγραφο της εφέσεώς της, η εναγομένη και ήδη αναιρεσείουσα, προς απόκρουση της αγωγής του αναιρεσίβλητου για την επιδίκαση μισθών υπερημερίας του χρονικού διαστήματος από το Νοέμβριο του 1983 έως το Δεκέμβριο του 1987, ισχυρίστηκε μεταξύ άλλων ότι ο αναιρεσίβλητος μισθωτός της, ο οποίος είχε προσληφθεί με σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου ως χειριστής φορτωτή λατομικών προϊόντων, μετέσχε σε απεργία διάρκειας που πραγματοποιήθηκε από τις 17/5/1984 έως το τέλος Αυγούστου 1984 και ότι, μολονότι η απεργία κηρύχθηκε παράνομη με τη 1030/1984 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Λάρισας (που επικυρώθηκε με 469/1986 απόφαση του Εφετείου Λάρισας), ο αναιρεσίβλητος εξακολούθησε να απέχει από την

εργασία του και μετά τη γνωστοποίηση της ως άνω δικαστικής αποφάσεως και την από 9/8/1984 έγγραφη προς αυτόν πρόσκληση της αναιρεσείουσας εργοδότης να επανέλθει στην εργασία του, γεγονός που κατέστησε αναγκαία την αντικατάστασή του από άλλο μισθωτό, μετά δε την επανεμφάνιση του αναιρεσίβλητου τον Οκτώβριο του 1984 ανετέθηκε σ' αυτόν η εργασία χειριστή φορτωτή μεταφοράς σκυροδέματος. Όπως προκύπτει από τη προσβαλλόμενη απόφαση, τον ανωτέρω ισχυρισμό της αναιρεσείουσας, μολονότι ασκεί ουσιώδη επιρροή στην έκβαση της δίκης, αφού περιέχει επίκληση πραγματικών γεγονότων τα οποία, αληθή υποτιθέμενα, επέφεραν τη λύση της συμβάσεως εργασίας του αναιρεσίβλητου ως χειριστή φορτωτή λατομικών προϊόντων και την κατάλυση της επίδικης αξιώσεώς του για μισθούς υπερημερίας του μετά την 9/8/1984 χρονικού διαστήματος, δεν έλαβε υπόψη το Εφετείο, υποπίπτοντας έτσι στην πλημμέλεια του άρθρου 559 αριθμ. 8 περ. β' του Κ.Πολ.Δ.. Κατά τη γνώμη των μελών του Δικαστηρίου Αρεοπαγίων Ευάγγελου Κρουσταλάκη και Ευάγγελου Περλίγκα, το Εφετείο υπέπεσε στην ανωτέρω νομική πλημμέλεια από μόνο το λόγο ότι δεν έλαβε υπόψη τους λόγους (κύριο και πρόσθετο) εφέσεως της αναιρεσείουσας με τους οποίους προτάθηκε νομίμως ο ως άνω ισχυρισμός, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού του. Επομένως, κατά το μέρος που αφορά τους μισθούς υπερημερίας του προαναφερθέντος χρονικού διαστήματος, η προσβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί, κατά το βάσιμο τρίτο λόγο της αναιρέσεως.

Μετά την αναίρεση της αποφάσεως, η υπόθεση πρέπει να παραπεμφθεί για περαιτέρω εκδίκαση στο ίδιο δικαστήριο (Εφετείο Λάρισας) με σύνθεση από άλλους δικαστές (άρθρο 580 παρ. 3 Κ.Πολ.Δ.) και να καταδικαστεί ο αναιρεσίβλητος στα δικαστικά έξοδα της αναιρεσείουσας (άρθρα 176 και 183 Κ.Πολ.Δ.).

- (iii) 213/1993 Πρόεδρος Εφετών Πατρών: Έννοια νόμιμης απεργίας και ανταπεργίας

Περίληψη: Έννοια νόμιμης απεργίας.- Καταχρηστική άσκησή της όταν η ζημία που προκαλεί στον εργοδότη καθίσταται αφόρητη και φτάνει μέχρι του σημείου να προκαλέσει την οικονομική κατάρρευση της επιχείρησης.- Οι στάσεις εργασίας αποτελούν παραδεκτή μορφή εργασίας.- Στην περίπτωση της μερικής απεργίας που περιάγει τον εργοδότη σε αντικειμενική αδυναμία να δεχθεί την εργασία των μη απεργούντων, η άρνηση του εργοδότη να απασχολήσει αυτούς δεν αποτελεί άσκηση του απαγορευμένου δικαιώματος της ανταπεργίας.-

- (iv) 462/1999 Άρειος Πάγος (Τμ. Β΄): Επίδομα ανθυγιεινής εργασίας

Περίληψη: Στο μέτρο που οι κανονιστικές διατάξεις των συλλογικών συμβάσεων εργασίας (Σ.Σ.Ε.) έχουν, κατά το άρθρο 22 παρ.2 Σ., ισχύ νόμου, έπεται ότι τα επιδόματα που προβλέπουν επεκτείνονται και σε κατηγορίες αδικαιολογήτως εξαιρεθέντων από τη χορήγηση τους εργαζομένων, οι οποίοι υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής τους και περιλαμβάνονται στους δεσμευόμενους από αυτές. - Σ.Σ.Ε. για τους όρους αμοιβής και εργασίας του προσωπικού των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων (ΑΣΟ) όλης της χώρας.- Πρόβλεψη και χορήγηση από αυτές επιδόματος ανθυγιεινής εργασίας στους υπαγόμενους στις ρυθμίσεις τους.- Εξαίρεση από του ανωτέρω επιδόματος των εργατοτεχνικών των ΑΣΟ, οι οποίοι εργάζονται κατά πλήρες ωράριο εργασίας σε χώρους που χαρακτηρίζονται από τις ανωτέρω Σ.Σ.Ε. ως ανθυγιεινοί.- Αδικαιολόγητη η εξαίρεσή τους αυτή, δεδομένου ότι μοναδικό

κριτήριο για τη χορήγηση του κρίσιμου επιδόματος είναι η παροχή εργασίας σε ανθυγιεινό περιβάλλον, προϋπόθεση η οποία συντρέχει και για τους εργαζόμενους της ανωτέρω κατηγορίας, ανεξάρτητα εάν ανήκουν στο κύριο ή στο βοηθητικό προσωπικό των ΑΣΟ και του είδους εργασίας που παρέχουν.